

Ladislav Grosman

NEVESTA

Dramatizácia knihy Ladislava Grosmana Nevesta v preklade Marty Hlušíkovej (SNM – Múzeum židovskej kultúry, 2017): Juraj Nvota a Jakub Nvota

Dramaturgia: Andrea Domeová

Scéna a kostýmy: Mona Hafsahl

Umelecký maskér: Martin Blizniak

Projekcie: Ján Kodoň, Lukáš Kodoň

Hudba: Milan Vyskočáni

Pohybová spolupráca: Jakub Jablonský

Réžia: Juraj Nvota

Osoby a obsadenie:

Lízinka

Matka Golda

Otec Jonáš

Trafikantka Remešová

Chaskel Lindauer

Poťu, jeho syn

Strýko Samuel

Teta Cipka

Rabín Jánkel

Rabín Volf

Starosta

Mikuláš Gorec

Bubeník Grul

Zuzana Konečná

Szidi Tobias

Miroslav Noga

Zita Furková/ Anna Šišková

Ady Hajdu

Pavol Šimun

Marián Labuda

Sarah Arató

Juraj Kemka

Peter Šimun

Matej Landl

Tomáš Turek/ Krištof Tobiáš a. h.

Jakub Somora a. h.

Premiéry 7. 10. a 8. 10. 2022 v Divadle ASTORKA Korzo '90 na Námestí SNP 33 v Bratislave.

Text sleduje:

Garderoba:

Rekvizity:

Technika:

Svetlo a zvuk:

Daša Lapošová

Katarína Sojková

Ida Kalmárová

pod vedením Tomáša Mrekaja

CMB s. r. o.

Ak možno zachrániť jedného, tak potom nech je zachránený jeden. Ak je možné pomôcť dvom, poskytni pomoc dvom, a ak je možné poskytnúť pomocnú ruku sedemnástim ohrozeným, tak nech sa pomôže všetkým. V Písme stojí „Neodopieraj dobro tomu, komu náleží, ak je v tvojej moci to urobiť.“
(Rabín Jánkel, Nevesta)

Ladislav Grosman

4. 2. 1921 Humenné – 25. 1. 1981 Tel Aviv

Narodil sa v roku 1921 v Humennom ako najmladší zo šiestich detí garbiara Jakuba Grosmana a jeho manželky Ester, rodenej Sommerovej.

Stredoškolské štúdiá v Michalovciach mu prerušila vojna a Ladislav musel narukovať ako vojak bez zbrane. Po nevydarenom úteku v roku 1941 ho internovali v tábore nútených prác pri Banskej Bystrici. Počas Slovenského národného povstania sa pridal k povstalcovi a po jeho potlačení sa skrýval až do konca vojny. Po jej skončení si dokončil maturitu a študoval na Karlovej univerzite v Prahe, ktorú ukončil v roku 1949 (Vysoká škola politická a sociálna) a po niekoľkých rokoch redaktorskej práce študoval pedagogickú psychológiu na Vysokej škole pedagogickej Karlovej univerzity (1953 – 1958), ktorú ukončil diplomovou prácou na tému psychológia reklamy. Titul PhDr. získal v roku 1967 za prácu *Psychologické a pedagogické aspekty knižnej reklamy*. Až do roku 1965, keď nastúpil ako scenárista do Filmových štúdií Barrandov, pracoval ako redaktor. Po obsadení Československa v roku 1968 sa s rodinou usadili Tel Avive. Na univerzite Bar-Ilan pri Tel Avive prednášal od roku 1969 slovanskú literatúru a vyučoval tvorivé písanie (creative writing) a od roku 1979 scenáristiku. Na základe jeho predlohy nakrútili Ján Kadár a Elmar Klos film *Obchod na korze*, ktorý v roku 1966 získal filmové ocenenie Oscar. Novela *Obchod na korze* vyšla v pražskom vydavateľstve Mladá fronta (1965), poviedky *Hlavou proti zdi* v Zurichu (vydavateľstvo Konfrontace), 1976. Je autorom televíznych scenárov, ktoré sa realizovali v Izraeli a v USA.

Kto zachráni jeden ľudský život, zachráni celý svet.
(Mišna, Sanhedrin 4:5)

Pri príležitosti 100. výročia narodenia Ladislava Grosmana vydala Slovenská pošta 29. januára 2021 poštovú známku „Osobnosti: Ladislav Grosman (1921 – 1981)“ s nominálnou hodnotou 1 €.

V marci 2017 sa pri príležitosti osláv 700. výročia prvej písomnej zmienky mesta uskutočnila slávnostná prezentácia knihy o živote a tvorbe Ladislava Grosmana *Zvečnené v slzách a pote tváre* od autorov Mariána a Anny Šimkuličových.

Publikácia vznikala na základe projektu „Návrat rodáka Ladislava Grosmana“, ktorý podporilo Ministerstvo zahraničných vecí a európskych záležitostí a v spolupráci s rodinou Ladislava Grosmana a mestom Humenné v grafickom stvárnení Róberta Vica.

[Ladislav Grosman v srdci navždy Humenčan](#) | [Rusyn.sk](#)

Nevesta vyšla v zbierke siedmich poviedok v roku 1969 vo vydavateľstve Mladá fronta v náklade 10 000 ks. V roku 1970 ju Mladá fronta vydala znovu spolu s *Obchodom na korze*, takisto v náklade 10 000 kusov. Ako sa píše na záložke slovenského vydania, náklad stiahli z predaja a nepredané kusy zlikvidovali.

Slovenská verzia vyšla v roku 2017 v SNM – Múzeu židovskej kultúry v preklade Marty Hlušikovej v grafickom spracovaní Niny Cohen (N&V DESIGN). Toto grafické štúdio a jeho zakladateľ výtvarník Milan Veselý sa podpísali pod množstvo kníh, ktoré SNM – Múzeum židovskej kultúry vydalo. Vedúcim redaktorom edície Judaica Slovaca bol Pavol Mešťan.

[Milan Veselý - Detail - 100 rokov dizajnu \(scd.sk\)](https://www.scd.sk/)

Edita Grosmanová a Ladislav Grosman

Je mi ľúto mladých ľudí. Lebo viem, čo je to prejsť peklom a bojím sa, aby ich to tiež nečakalo...

Neviem, čo v tých ľuďoch je, neviem, prečo sa nepoučili, neviem, prečo nechápu, že vo vojne neexistuje víťaz, lebo i ten víťaz stratí svoje deti a stratí prácu mozgov a rúk.

Edita Grosmanová

v Post Bellum Podcast 03

[Celý podcast: Post Bellum Podcast 03 | Tachles TV](#)

„Všetko, čo Boh stvoril, má presne vymedzený čas jestvovania. V tom niet rozdielu medzi človekom a ostatnými stvorenými bytosťami. No človek je jediná živá bytosť, ktorá sa s tým, čo jej Boh prideliť, nechce uspokojiť, a tak z márnej túžby získať viac, spôsobuje utrpenie a zlo sebe aj iným.“

Kohelet

CESTA NEVESTY DO ASTORKY

V roku 2017 som natáčal s kameramanom Richardom Krivdom GEN o pani Zite Furkovej - 12minútový životopisný portrét pre Slovenskú televíziu. O výpoveď som samozrejme požiadal aj jej dcéru Ninu Veselú. V tom čase s mamou spoločne pripravovali knihu o manželovi a otcovi, o výtvarníkovi Milanovi Veselom. Pri natáčaní som si na pracovnom stole všimol krásne čipky na obálke mne neznámej knihy. Bola to *Nevesta*. Nina po natáčaní vzala knihu so svojim grafickým dizajnom do rúk a povedala: Toto by sa malo sfilmovať.

A Zita dodala, že pán Mešťan by vedel od vdovy Ladislava Grosmana, pani Edity, zohnať aj jeho filmový scenár. Nápad to bol lákavý, najmä v dobe, keď kotlebovcom opäť pribúdali voliči, ale ani jeden filmový producent nemal odvahu ísť do konfrontácie s oscarovým filmom, natočeným tiež podľa novely Ladislava Grosmana, *Obchod na korze*. Vtedy som si povedal, že čo je dobré pre film, je dobré aj pre divadlo a Nevestu som posunul dramaturgii v Astorke.

Juraj Nvota

Pre mňa je to príbeh o sile života, ktorý sa musí presadiť aj keby sme mu my sami bránili tým najhorším spôsobom, ktorí sme ako ľudia proti sebe vymysleli. A ešte jedna vec je fascinujúca. Tam, kde všetci zlyhávajú paralyzovaní strachom a obavami, nevesta strach necíti. Hľadá a aj nachádza lásku, hoci veľmi paradoxným spôsobom, a na strach nemá čas. Ona tomu strachu nedá vďaka láske vôbec šancu. Myslím, že tým sa stáva hrdinkou, z ktorej je možné, obzvlášť dnes, brať si príklad.

Jakub Nvota

Hannah Arendtová

PŮVOD TOTALITARISMU

„Přesvědčení, že vše, co se na zemi děje, musí být pro člověka pochopitelné, může vést k interpretování dějin pomocí ořepaných frází. Porozumět neznamená popřít odporné, vyvodit bezprecedentní z precedentů nebo vysvětlit fenomény pomocí takových analogií a generalizací, že přestaneme vnímat dopad reality a šok zkušenosti. Spíše to znamená zkoumat a vědomě nést břemeno, které na nás naše století vložilo – nikoli popírat jeho existenci a poddajně se podrobovat jeho tíze. Pochopit znamená zkrátka nepromýšlet předem, ale pozorně přijmout skutečnost a vydržet její nápor – ať už je jakákoli.

V tomto smyslu musí být možné s porozuměním čelit šokujícímu faktu, že se tak nepatrný (a ve světové politice tak bezvýznamný) fenomén jako židovská otázka a antisemitismus mohl stát katalyzátorem nejprve nacistického hnutí, pak světové války a konečně zřízování továren na smrt. Také musí být možné s porozuměním čelit groteskní disparitě mezi příčinou a následkem, která uvedla epochu imperialismu, kdy ekonomické obtíže vedly v několika desetiletích k hluboké proměně politické situace na celém světě; i zvláštní nesrovnalosti mezi otevřeně vyznávaným cynickým „realismem“ totalitních hnutí a jejich viditelným prezíráním celkové textury reality; i dráždicímu rozporu mezi skutečnou mocí moderního člověka (větší než kdy předtím, tak velkou, že by člověk mohl zpochybnit samu existenci svého univerza) a neschopností moderních lidí žít ve světě a chápat smysl světa, který lidská síla utvořila.

Totalitní pokus o dobytí světa a totální nadvládu je ničivá cesta ven ze všech slepých uliček. Jeho vítězství může spadat vjedno se zničením lidstva; kdekoli se totalitarismus ujal vlády, začal ničit podstatu člověka. A přece, obrátit se zády k ničivým silám tohoto století je málo platné.

Potíž je v tom, že naše doba tak podivně proplekla dobré a zlé, že bez imperialistické „expanze pro expanzi“ by se svět nikdy nemohl stát jedním; bez politického vynálezu buržoazie

„moci pro moc“ by nemohla být nikdy odhalena velikost lidské síly; bez falešného světa totalitních hnutí, ve kterém byly s ničím nesrovnatelnou jasností vyjádřeny základní nejasnosti naší doby, bychom mohli být dohnáni k záhubě, aniž bychom si kdy uvědomili, co se vlastně přihodilo.

A je-li pravda, že v konečných fázích totalitarismu se ukazuje absolutní zlo (absolutní, protože už nemůže být odvozeno z lidsky pochopitelných motivů), je také pravda, že bez něho bychom nikdy nemohli poznat opravdu radikální povahu zla.

Antisemitismus (ne jenom nenávisť k Židům), imperialismus (ne jenom dobývání), totalitarismus (ne jenom diktátorství) – jedno po druhém, s větší a větší brutalitou demonstrovaly, že lidská důstojnost potřebuje novou záruku, kterou lze nalézt jenom v novém politickém principu, v novém zákonu na zemi, jehož platnost musí tentokrát pochopit celé lidstvo, jehož moc však musí zůstat přísně omezena, zakořeněna v nově definovaných zemních entitách a jimi kontrolována.

Už si nemůžeme dovolit vzít to, co bylo dobré v minulosti, a jednoduše to nazvat svým dědictvím, a to zlé odložit a jednoduše si myslet, že je to mrtvé břímě, které čas sám od sebe pohrbí v zapomnění. Podzemní proud dějin Západu vyšel konečně na povrch a zmocnil se důstojnosti naší tradice. V této realitě žijeme. A proto jsou marné všechny snahy uniknout chmurám přítomnosti do nostalgie nad ještě nedotčenou minulostí nebo do zapomnění očekávajícího lepší budoucnost.“

Léto 1950

OIKOYMENH, Praha 2013

[Původ totalitarismu I-III, OIKOYMENH](#)

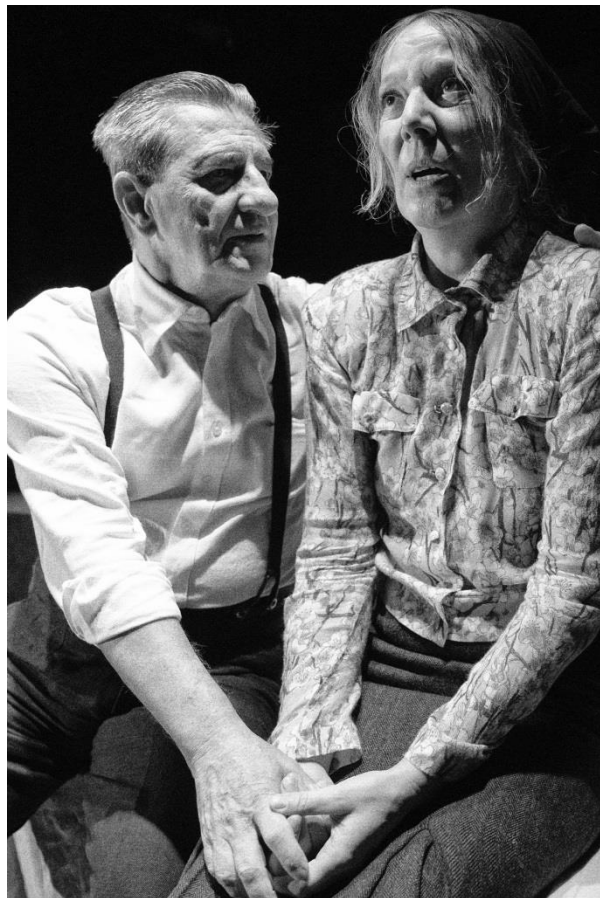
DEJINY ŽIDOVSKÉJ KOMUNITY V HUMENNOM

„Na jar roku 1941 sa situácia Židov žijúcich v Šarišsko-zemplínskej župe zhoršila ešte viac. Župan Dr. Andrej Dudáš totiž 31. 3. 1941 nariadil Židom žijúcim na jej území nosiť „na ľavom ramene nad lakťom na vrchnom obleku dookola prišitú pásku žltej (citrónovej) farby v šírke 3 cm“. Svojím radikalizmom predstihol vládu o pol roka, keďže povinné nosenie označenia Židov na odev, vo forme židovskej hviezdy, bolo nariadené na celom Slovensku až v septembri 1941. (...)

CHASKEL LINDAUER (Ady Hajdu)
Nemôžu? A toto môžu? (*Ukáže na pásku.*) Poníženie, obmedzenie... chcú nám čo najviac skomplikovať život. Počul si, ako to povedal Šaňo Mach: „Pliaga zmizne z našich dedín.“ Označili si nás a teraz chcú využiť aj naše deti.
OTEC JONÁŠ (Miroslav Noga) . Boh iste vie, čo robí. Musíme veriť. .

Na začiatku septembra 1941 vláda vydala nariadenie č. 198/1941 Sl. Z. o právnom postavení Židov, známe aj ako „Židovský kódex“. (...) V tzv. Židovskom kódexe boli zhrnuté desiatky zákazov a obmedzení, vzťahujúcich sa na Židov na Slovensku. (...)

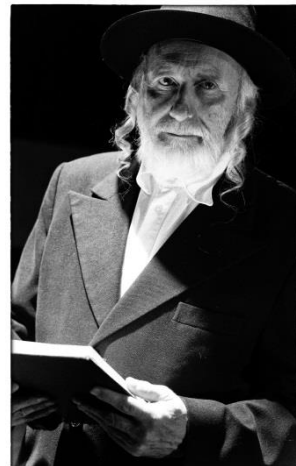
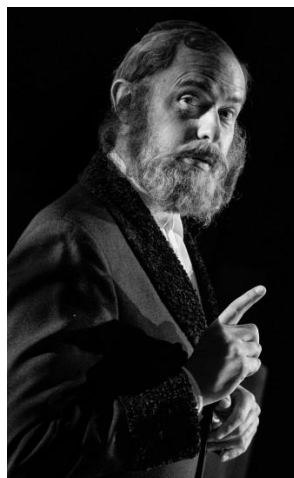
MATKA GOLDA (Szidi Tobias)
Ale prečo si potom kúpila obrúčku sama? Tú predsa musí kúpiť ženích, či nie? A Židom je navyše zlato kupovať zakázané.
OTEC JONÁŠ (Miroslav Noga) .Ak Lizele niekoho má, kto je to? Dúfam, že nie nejaký gój. Lebo podľa toho nového kodexu... styk... medzi Židovkou a Nežidom sa tresce na 5 rokov.

V čase vydania kódexu už architektov protižidovskej politiky dobiehali dôsledky ich vlastných činov. Po viac ako troch rokoch stupňujúcich sa opatrení boli slovenskí Židia ekonomicky zruinovanou a prakticky bezprávnou skupinou obyvateľstva. Arizácia majetku, ako aj obmedzenie práv vo všetkých oblastiach života, vytvorili zo „židovskej otázky“ sociálny problém. Absolútne väčšina Židov na Slovensku totiž bola na konci roku 1941 v katastrofálnej sociálnej situácii. Až 16 tisíc židovských domácností (z celkového počtu asi 22 tisíc) nebolo schopných na začiatku roku 1942 žiť z výťažku svojho majetku. 105

MATKA GOLDA (Szidi Tobias) .
Bez Lízinho krajčírstva by nás Jonáš s pekárňou neuživil. .
OTEC JONÁŠ (Miroslav Noga) .Tak
neuživil? .

Sociálne dôsledky arizácie v židovskej komunite úradu ešte zhoršovali rôznymi lokálnymi perzekučnými opatreniami. Na humenských Židov napríklad doľahli domové prehliadky, ktoré proti nim na jeseň 1941 realizovala polícia. (...) Vláda sa už dlhšie snažila nájsť riešenie sociálneho problému, ktorý sama svojou radikálnou politikou proti Židom vytvorila. Predseda ÚHÚ A. Morávek už v máji 1941 sondoval u nemeckých poradcov možnosť vysťahovania Židov do Generálneho gubernátu. (...) Za jeden z prvých krokov, ktorý priamo súvisel s prípravou deportácií, možno označiť vytvorenie podrobnej evidencie Židov. Už 12. februára 1942 nariadilo Ministerstvo vnútra vypracovanie zoznamov všetkých Židov žijúcich na Slovensku.¹¹⁴ (...)

JÁNKEL (Juraj Kemka) .

Chceli zoznamy? .

VOLF (Peter Šimun) .

Áno, bežný prehľad ľudí z komunity. Vraveli, že chcú, aby sme sa navzájom poznali a zabránili rôznym provokáciam. To znelo rozumne. .

Nasledovali opatrenia, ktorých cieľom bolo zabrániť Židom na úteku pred deportáciami.¹¹⁵ Vyhláškou Ministerstva vnútra z 2. marca prikázali Židom nosiť väčšiu hviezdu na odeve.¹¹⁶ O niekoľko dní neskôr, 11. marca, zase Ministerstvo uložilo Židom povinnosť označiť svoje domácnosti symbolom židovskej hviezdy na vchodových dverách bytu.¹¹⁷ Dňa 25. marca zakázali Židom sťahovať sa z miesta svojho bydliska bez povolenia a zdržiavať sa mimo svojho bytu v čase od 18. Do 8 hodiny. ¹¹⁸

LÍZINKA (Zuzana Konečná) .

Vieš, že máme zakázané vychádzať po polnoci na ulicu. .

105 NIŽŇANSKÝ - KAMENEC, ref. 56, s. 180-181, dokument č. 60.

114 NIŽŇANSKÝ, Eduard (ed.). *Holokaust na Slovensku 6. Deportácie v roku 1942. Dokumenty*. Zvolen: Klemo, 2005, s. 103-108, dokument č. 8.

115 SNA, f. Ministerstvo vnútra (MV), k. 205, 509/42

116 SNA, f. MV, k. 205, 511/42; Štátny archív v Banskej Bystrici (ďalej ŠA BB), f. Pohronská župa, k. 400, 5812/42, 14-D4-18/2-42.

117 ŠA BB, f. Pohronská župa, k. 400, 6569/42, Vyhláška MV zo dňa 12. Marca 1942.

118 NIŽŇANSKÝ, ref. 114, s. 132-133, 136-138, dokumenty č. 32 a 36

Milan Belej, Ján Hlavinka, Juraj Levický: *Dejiny židovskej komunity v Humennom*. ADIN s. r. o., Humenné 2013.

[Slovensko v rokoch
1938 - 1945 | Múzeum
Slovenského národného
povstania
\(muzeumsnp.sk\)](#)

Virtuálne múzeum

[Inštitútu ľudských
práv - Human Rights
Institute:](#)

[Deportácie - Koho
sme stratili](#)

lab.SNG

23. november 2016

Kolekcia obsahuje [78 diel](#) Kolekcia diel k webstránke:

„Sen x skutočnosť - Jeden národ, jedna strana, jeden vodca.

14. marca 1939 vzniká samostatný slovenský štát, o deň neskôr si **Adolf Hitler** pripája k nemeckej ríši české územia ako Protektorát Čechy a Morava. Druhá svetová vojna sa neodvratne blíži a cesta k jej začiatku - napadnutiu Poľska nemeckým vojskom - má viesť aj cez naše územie.

Druhá kapitola príbehu slovenského štátu sa venuje prvým rokom jeho existencie, v ktorých sa pod , ochranou nacistického Nemecka formovali jeho štruktúry. Ako vyzeral život na Slovensku, ktoré odstúpením časti svojho územia prišlo o dôležité poľnohospodárske oblasti a priemyselné centrá? A ako sa Hitlerova , ochranná zmluva prejavovala v každodennom živote?

Kapitola obsahuje aj fotografie aktivít Hlinkovej gardy, Hlinkovej mládeže a protižidovskú propagandu a karikatúry, súvisiace s procesom arizácie. Oficiálny umelecký a kultúrny "návrat k svojrázu" - príklon k jednoduchým ľudovým a folklórnym motívom a zdôrazňovanie starobylosti slovenského národa (hrdinovia minulosti, stáročia nemenný spôsob života) - je zdokumentovaný príkladmi výtvarných diel z tohto obdobia.“

[Jeden národ, jedna strana, jeden vodca](#) | [Web umenia](#)

Hana Klamková

NEPOKRADNEŠ!

NÁLADY A POSTOJE SLOVENSKEJ SPOLOČNOSTI K TZV. ŽIDOVskej OTÁZKE, 1938-1945

„1.3.2. ANTISEMITIZMUS AKO OFICIÁLNA POLITIKA 1938-1945

Kým Československá republika býva označovaná ako demokratická, režim vojnovkej Slovenskej republiky je rôzne spojovaný s prívlastkami typu fašistický (alebo klérofašistický), totalitný, autoritársky, alebo autoritatívno-totalitný či totalitno-autoritatívny. Politológ Lubomír Kopeček vidí hlavnú príčinu pojmovej (i obsahovej) nejasnosti v tom, že vojnový režim v žiadnom okamžiku svojej existencie nezískal trvalejšiu a stabilizovanejšiu podobu.¹⁸⁹ Pomocou dvoch typologizácií totalitných a autoritatívnych režimov - jednu vypracoval Zbigniew Brzezinski spolu s Carlom Friedrichom a druhú Juan Linz - usudzuje, že režim vojnového štátu sa vyvíjal od budovania organicko-etatistického autoritárskeho režimu (v období medzi koncom roku 1938 a letom 1940), známeho z Dollfussovho a Schusniggovho Rakúska a Salazarovho Portugalska, k ,defektnému totalitnému režimu (v období medzi salzburskými rokovaniami a druhou polovicou roku 1942). Od roku 1942 však dochádza k rýchlemu rozkladu režimu, čo znemožňuje presne klasifikovať systém, ktorý sa udržal pri moci až do vypuknutia Slovenského národného povstania. (Poslednú etapu, od septembra 1944 do jari 1945, Kopeček z analýzy vynecháva, a to kvôli nedostatočnej suverenite skúmaného štátneho celku).¹⁹⁰ Odhliadnuc od toho, že sa v slovenskom štáte - najmä pre jeho krátke trvanie, ale aj kvôli nestabilnej vnútropolitickej a medzinárodnej situácii - nikdy nepodarilo vybudovať ustálený režim, charakter jeho vlády bol vždy nedemokratický. Navyše, po celú dobu svojej existencie sa politika slovenského štátu opierala o jeden dôležitý pilier, ktorým bola protižidovská politika.

K výraznej zmene v prístupe štátnej moci k židovskej menšine pritom nedošlo až so vznikom slovenského štátu, ale už niekoľko mesiacov predtým. Hlinkova slovenská ľudová strana už v období autonómie Slovenskej krajiny

využívala protizidovskú agitáciu k politickým cieľom.

Ako presvedčivo ukázal Nižňanský, antisemitizmus sa po vyhlásení autonómie prejavil vo viacerých rovinách a rôznym spôsobom, či už to bolo pri oslavách vzniku autonómie, prostredníctvom ostrej protizidovskej propagandy, na protizidovských demonštráciách a samozrejme, prostredníctvom „prvého rozsiahleho protizidovského štátneho aktu násilia“, ktorým boli deportácie z novembra 1938.¹⁹¹

Navyše, aj keď v tomto období ešte nedošlo k prijatiu protizidovskej legislatívy, práve v tomto období začala vláda na protizidovskom zákonodárstve pracovať. Nižňanský v tejto súvislosti správne upozorňuje, že aj keď sa protizidovská politika autonómnej vlády môže zdať „neplánovaná, a teda aj chaotická [...] keď začne štát a jeho zákonodárne orgány, vláda a ostatné zložky výkonnej moci pripravovať zákony, ktorými chce regulovať hocikakú zo svojich minorít, resp. časť jej aktivít, okamžite začnú fungovať isté mechanizmy, ktoré sú spustené prijímaním systémových, alebo len niektorých systematických opatrení.“¹⁹² V riešení tzv. židovskej otázky, tak ako to už načala autonómna vláda, pokračovala vláda Slovenskej republiky. Formálne najvyšším dokumentom vojnovkej republiky bola ústavou z júla 1939. Tá hneď v preambule definuje vzťah národa a nového štátu nasledovne: „Slovenský národ pod ochranou Boha Všemohúceho od vekov sa udržal na životnom priestore mu určenom, kde s pomocou Jeho, od ktorého pochádza všetka moc a právo, zriadil si svoj slobodný slovenský štát.“¹⁹³ Formujúca sa slovenská národná identita 19. storočia bola založená na jazykovom a protimaďarskom vymedzení sa, čo v uhorskom kontexte logicky predpokladalo oddelenie natio od patria.

V slovenskom štáte už táto podmienka neplatila. Naopak, psychológ Anton Jurovský v práci o národe a národnej povahe z roku 1943 kladie spoločný životný priestor medzi štyri základné atribúty národa. Vlastný jazyk, spoločná krv, respektíve rodové príbuzenstvo a spoločný duch – to sú potom zvyšné tri kľúčové znaky národa. Podľa Jurovského Slováci všetky tieto podmienky spĺňali, a tak tvorili osobitný národ.¹⁹⁴

Podľa ústavy, menej ale v skutočnosti, bolo vyhlásenie slovenského štátu prejavom národnej vôle a božej prívetivosti. Vedľa slovenského národa rozoznávala ústava aj na slovenskom území žijúce národnostné skupiny. Deklarovala ich „právo kultúrne a politicky sa organizovať pod vlastným vedením“, udržiavať kultúrne styky so svojim národom a používať materinský jazyk v úradnom styku a na školách. Jedno zásadné obmedzenie tu však bolo, a to, že tieto práva platili len do tej miery, nakoľko také isté práva v skutočnosti požíva i slovenská.

Čo to ale znamenalo pre približne deväťdesiatitisícovú židovskú menšinu? Boli Židia samostatnou národnostnou skupinou? (Lebo ak áno, ako národnosť bez materinského štátu ani nemohli mať žiadne ústavou zaručené práva národnostných menšín.) Alebo to boli – z pohľadu štátu – Slováci židovského vierovyznania či etnického pôvodu? A čo potom ich údajne odlišné rodové príbuzenstvo? Odpoveď na tieto otázky získame porovnaním dvoch oficiálnych vymedzení pojmu Žida. Prvá kodifikácia „Žida“ (z apríla 1939) vychádzala z náboženského princípu. Zjednodušene povedané, Židom bol príslušník izraelského vierovyznania. Slovenský štát ale výrazne obmedzoval inštitút a význam krstu, keď Židov pokrstených po 30. októbri 1918 nepovažoval za kresťanov (čiže Nežidov). Títo pre štát „neskoro“ pokrstení zostávali Židmi. Tými boli tiež osoby bez vyznania, ktoré mali aspoň jedného rodiča židovského náboženstva a tí, ktorí so Židmi po dni účinnosti tohto vládneho nariadenia vstúpili do manželstva, či s nimi žili v partnerských zväzkoch. Prvá židovská kodifikácia ešte nepoznala pojem židovského miešanca, a tak za Židov označovala aj osoby, ktoré boli splodené v zmiešaných zväzkoch Židov a Nežidov.¹⁹⁶

Už z tejto prvej definície pojmu „Žid“ je zrejmé, že pôvodne jazyková identifikácia slovenského národného celku bola krátko po vzniku vojnového štátu pozmenená. O čo viac, v ústave deklarované právo voľne sa hlásiť k „svojej národnosti“ bolo do značnej miery falošné, pretože tým, kto národnosť určoval, neboli jednotlivci, ale štát. Druhá kodifikácia „Žida“, zo septembra 1941, sa pokúsila rozdeliť slovenskú spoločnosť pozdĺž rasových hraníc. Podľa vládneho nariadenia O právnom postavení Židov – viac známom ako tzv. židovský kódex – bol Židom ten, „kto pochádza

najmenej od troch podľa rasy židovských starých rodičov'. Židovským miešancom bol ten, kto „pochádza od dvoch podľa rasy židovských starých rodičov'. Pokus

o rasové prekreslenie konceptu národa dokresľujú obmedzenia týkajúce sa zmiešaných manželstiev a sexuálnych stykov medzi Židmi a Nežidmi.¹⁹⁵

Tzv. židovský kódex pod hrozbou trojročného väzenia a straty úradného a volebného práva zakazoval manželstvá medzi Židmi a Nežidmi, rovnako ako manželstvá medzi Židmi

a židovskými miešancami. Vyšší, až päťročný trest hrozil tým, ktorí by mali vedomý mimomanželský pohlavný styk so Židom alebo Židovkou.¹⁹⁷ Považujem za dôležité však na tomto mieste pripomenúť, že tzv. židovský kódex, ktorý „židovskú otázku“ definoval ako rasový problém, bol vo svojej podstate súhrnom už vydaných a platných protižidovských opatrení.

Nariadenie O vymedzení pojmu Žid z apríla 1939 a nariadenie O právnom postavení Židov zo septembra 1941 poukazujú na význam konfesijného a biologického princípu v národnej identifikácii obyvateľov Slovenského štátu. Jazyková stránka, v porovnaní s obdobím slovenského národného obrodenia, ustúpila v novom štáte do úzadia, ale nezmizla úplne.

Výzva k poslovenčovaniu po maďarsky znejúcich mien úradných činiteľov je jedným z príkladov, keď sa materinskému jazyku dostával punc dôležitého atribútu národnosti. Napríklad Okresný notársky úrad v Topoľčanoch vysvetľoval v novembri 1941 maďarsky znejúce priezvisko topoľčianskeho vládneho komisára Ľudovíta Csápa v zmysle, že „sú veľký slovensky dejatelia a politici, ktorí si svoje rod. mena týmto pravopisom písali ako napríklad Pavel Országh a iní, a uňho to môže byť rodinnou tradíciou“. ¹⁹⁸ Stigmatizácia Židov ako príslušníkov biologicky odlišnej, asimiláciou ani konverziou nenapraviteľnej rasy urýchlila vylúčenie Židov zo slovenskej spoločnosti. Marginalizácia Židov pritom začala ešte v čase slovenskej autonómie.

V novembri 1938 nechala slovenská krajinská vláda, v reakcii na výsledky Viedenskej arbitráže – za ktorú mali byť úplne nelogicky zodpovední Židia – deportovať na odstúpené územie chudobných Židov a Židov bez

československej štátnej príslušnosti. Bez ohľadu na to, že neskorším rozkazom mali byť za hranice deportovaní „iba“ Židia bez československého občianstva a bezdomovci, novembrová akcia „židovským občanom jasne signalizovala, že priestor autonómneho Slovenska prestáva byť pre nich bezpečným miestom“. ¹⁹⁹

V priebehu existencie vojnovjej republiky vyšli desiatky zákonov a nariadení, ktoré Židom postupne zobrali všetky hospodárske, náboženské, občianske a ľudské práva.

Ešte pred vydaním tzv. židovského kódexu bol obmedzený počet Židov v slobodných povolaniach a tiež počet židovských lekárov. Židia boli postupne vylúčení z verejných služieb a židovskí vojaci boli preradení do pracovných táborov.

Neskôr bola Židom určená pracovná povinnosť, odňali sa im cestovné pasy a ich živnosti a podniky sa likvidovali a arizovali.²⁰⁰

Deportácie židovského obyvateľstva, ktoré prebiehali od marca do októbra 1942 a neskôr po okupácii Slovenska nemeckou armádou, boli „riešením“ protižidovskej politiky autonómnej Slovenskej krajiny a Slovenskej republiky. Židia boli, rovnako ako v devätnástom storočí, označovaní za krčmárov, maďarizátorov a tých, ktorí ožobračovali slovenský ľud. Vykrádanie židovského majetku bolo pritom vysvetľované ako proces, pri ktorom sa Židmi nakradnuté vlastníctvo vlastne len vracia do pôvodných slovenských rúk.

Pokus o stigmatizáciu Židov ako príslušníkov zlovestnej rasy uľahčil násilné vylúčenie Židov zo všetkých sfér spoločnosti.

Bol ale holokaust naozaj logickým vyústením antisemitizmu?

Či inak, bol antisemitizmus jedinou podmienkou holokaustu?

188 ŠTEFÁNEK, Slovenská vlastiveda, s. 94.

189 Lubomír KOPEČEK, Slovensko v éře první diktatury: politický režim a jeho proměny (1938/1939 - 1945), in: Politologický časopis, 2004, roč. 9, č. 1, s. 24; Ivan KAMENEC, Slovenský stát, Praha: Anomal, 1992, s. 77.

190 KOPEČEK, Slovensko v éře první diktatury, s. 4-26.

191 NIŽŇANSKÝ, Židovská komunita na Slovensku medzi československou parlamentnou demokraciou a slovenským štátom v stredoeurópskom kontexte, s. 34.

192 NIŽŇANSKÝ, Židovská komunita na Slovensku medzi československou parlamentnou demokraciou a slovenským štátom, s. 135. Pozri tiež Židovská komunita na Slovensku: Obdobie autonómie, Porovnanie s vtedajšími udalosťami v Rakúsku, zost. Eduard NIŽŇANSKÝ, Bratislava: Inštitút judaistiky Univerzity Komenského v Bratislave, 2000; Ivan KAMENEC, Židovská otázka a spôsoby jej riešenia za autonómie Slovenska, in: Nové obzory, 10, 1968, s. 155-180; Ladislav LIPSCHER, Ľudácka autonómia - ilúzie a skutočnosť, Bratislava: Slovenské vydavateľstvo politickej literatúry, 1957.

193 Slovenský zákonník, 1939, ústavný zákon 185/1939 Sl. z.

194 Anton JUROVSKÝ, Slovenská národná povaha, in: Slovenská vlastiveda II, zost. Rudolf BEDNÁRIK, Bratislava: Slovenská akadémia vied a umení, 1943, s. 339-340.

195 Slovenský zákonník, 1939, ústavný zákon 185/1939, Sl. z. 196 Tamže, nariadenie 63/1939, Sl. z.

197 Slovenský zákonník, 1941, nariadenie 198/1941, Sl. z. 198 ŠA Nitra, pobočka Topoľčany, f. Okresný úrad Topoľčany, šk. 114, č. 1941/41 prez. 199 KAMENEC, Po stopách tragédie, s. 29.

200 Slovenský zákonník, 1939, vládne nariadenie 63/1939 Sl. z., 150/1939 Sl. z., 184/1939 Sl. z. a 230/1939 Sl. z.; Slovenský zákonník, 1940, nariadenie 215/1940 Sl. z., 256/1940 Sl. z.; Slovenský zákonník, 1941, nariadenie 153/1941 Sl. z.

3.2. RADIKALIZÁCIA PROTIŽIDOVSKÉJ POLITIKY A REAKCIE VEREJNOSTI

Salzburské rokovania, ako som už povedala, boli pre dejiny slovenského štátu prelomové. Zavedenie takzvaného slovenského národného socializmu so sebou prinieslo radikálne „riešenie židovskej otázky“, čov praxi znamenalo intenzívnejšiu a dômyselnejšiu diskrimináciu židovskej menšiny.

Hneď v auguste a v septembri ministerstvo vnútra odňalo Židom všetky oprávnenia na hostinskú a výčapnícku živnosť, Židia museli povinne odovzdať zbrane, fotografické prístroje, motorové vozidlá alebo napríklad písacie stroje.

V židovských domácnostiach nesmeli pracovať nežidovské pomocnice, ktoré mali menej ako 40 rokov.³⁶⁹

Židovskej komunity sa, navyše, veľmi citlivo dotklo nariadenie, ktorým boli Židia – aj tí pokrstení – vylúčení zo všetkých škôl okrem obecných. Diskriminácia židovských žiakov bola skutočne dôsledná, v obecných školách museli byť totiž Židia a Nežidia umiestnení v rozdielnych triedach.³⁷⁰

Dôležitým krokom na ceste k propagandou toľko sľubovanému nasýteniu slovenského človeka, predovšetkým židovským majetkom, bolo vládne nariadenie o súpise židovského majetku na Slovensku. Židia mali, podľa stavu k 2. septembru 1940, prihlásiť všetok svoj podnikový, poľnohospodársky, domový a iný majetok – kam spadali, peňažné hotovosti, cenné papiere, pohľadávky, šperky

a iné cennosti, no aj osobné potreby, šatstvo, zariadenie bytov atď. Sem sa zarad'oval aj majetok náboženských obcí: kostoly, modlitebne, cintoríny, bohoslužobné predmety a pod.'

Podľa zistení Ivana Kamenca, majetok prihlásilo celkom 54 667 židovských osôb, konkrétne čísla však podľa neho nemali ,pre ďalší vývoj celého problému veľký význam. Metódy, ktoré začali v tejto oblasti na Slovensku uplatňovať nacionálni socialisti, vôbec nepotrebovali starostlivú štatistickú evidenciu o židovskom majetku. Naopak, presné údaje tu boli skôr prekážkou. A nakoniec: výsledky súpisu boli v konečnej fáze spracované až v roku 1942, keď už absolútne nezodpovedali skutočnému stavu'.³⁷¹ Na začiatku septembra 1940 Slovenský snem splnomocnil vládu, aby v priebehu jedného roka ,činila opatrenia vo veciach arizácie'. Zdôvodnenie tohto kroku bolo pritom značne alibistické: ,Tempo dnešných čias vyžaduje, aby pri riešení naliehavej otázky židovskej mala vláda čo najširšie splnomocnenie so strany Snemu, to jest aj v otázkach, ktorých riešenie vyhradzuje Ústava Snemu.' (...)

Za krátko nato bola vládou zriadená aj Ústredňa Židov.³⁷⁵ Tá podliehala Ústrednému hospodárskemu úradu a bola jedinou organizáciou, ktorá zastupovala židovských občanov. Všetky ostatné v tom čase ešte fungujúce židovské spolky, organizácie a náboženské obce, boli spolu so vznikom Ústredne Židov zakázané.³⁷⁶

Na konci novembra 1940 vyšiel tzv. druhý arizačný zákon, oficiálne označovaný ako nariadenie č. 303/1940 o židovských podnikoch. Podľa tohto nariadenia mohol ÚHÚ ,cieľom vylúčenia Židov a židovských združení zo slovenského hospodárskeho a sociálneho života' nariadiť likvidáciu alebo arizáciu židovského podniku.

Tzv. druhý arizačný zákon ešte rozoznával čiastočnú alebo úplnú arizáciu, nepoznal však princíp dobrovoľnosti.

Nariadeniu č. 303/1940 podliehalo

približne 12 500 židovských podnikov, z ktorých najväčšia časť, teda približne 10 000, bolo likvidovaných.

,Vyším stupňom arizačného procesu', ako o tom píše Kamenec, ,ktorý mal byť aj jeho hlavným politickým tromfom, bolo preberanie-arizovanie židovských podnikov do slovenských rúk'.³⁷⁷ Prijatie tzv. židovského kódexu, súboru protizidovských zákonov s 270 diskriminačnými paragrafmi, v septembri 1941 nezodpovedalo štvavej propagandistickej kampani, ktorá tomu predchádzala.³⁷⁸ Augustová a novembrová periodická správa z Topoľčian roku 1941 síce hovorila o tom, že ,[u] obyvateľstva prejavoval sa najväčší odpor proti židom. Opatrenie ministerstva vnútra o zamedzení stykov so židmi malo veľmi dobrú ozvenu u obyvateľstva a vyvolalo súhlas a uspokojenie', že ale vzťah majoritného obyvateľstva k židovskej menšine nebol taký jednoznačný dokazuje novembrová periodická správa z rovnakého okresného úradu: ,[ž]iadúce by bolo, keby ešte určitá časť nášho ľudu čím skôr dospela k náhľadu, že všetky protizidovské opatrenia môžu byť účinné len vtedy, keď sami zo svojej strany dopomôžu k prevedeniu týchto a tie neobchádzajú'. Podľa okresného úradu niektorí ľudia stále dávajú Židom potravné články, a tak, ,dávajú týmto prednosť pred arijskými konzumentami'.³⁷⁹ Ako už som naznačila, na viacerých miestach bansko-bystrického okresu bola v júni 1941 ,protivojnová nálada. Je to dielo šuškanej propagandy, ktorá rôzne nezmyselné zprávy púšťa medzi ľud. Občianstvo nevie brať tieto zprávy s rezervou i keby boli najfantastickejšie. Ľudia nevedia rozumne a logicky posudzovať situáciu, ale uveria vždy to, čo je najnepriaznivejšie. Úrady nemajú žiadnu oporu v boji proti rozširovaniu poplašných správ'. Situácia sa nezmenila ani o niekoľko mesiacov neskôr, v auguste 1941 tamojší okresný náčelník hlásil, že ,[v] celej našej vnútroštátnej politike niet jednej idey, ktorá by ľud zaujala a obrátila k priaznivejšiemu nazeraniu na našu štátnu politiku'. Prijatie kódexu vyvolalo rozporuplné reakcie: Jedna čiastka obyvateľstva dožaduje sa prísneho pokračovania proti židom, druhá čiastka však prejavuje známky sústrasti so židmi

pri vykonávaní prísnych protižidovských opatrení.³⁸⁰ Spomenuté „známky sústrasti“ však neznamenajú, že by sa prevažná väčšina slovenskej spoločnosti spolu s radikalizovaním protižidovskej politiky aktívne postavila na stranu židovskej menšiny. Dislokácia bratislavských Židov v októbri 1941 poukázala na komplikované slovensko-židovské vzťahy. Z trnavského okresného úradu prišla v októbri 1941 správa, že Židia „presídlení z Bratislavy do Trnavy chovajú sa dosť sebedovome. [...] Bolo by žiadúce im prechádzanie sa po meste aspon v sobotu a v nedeľu, a aspon po hlavných a silnejších frekventovaných uliciach, zakázať. [...] Majú peniaze nakupovať potraviny, obsadzujú ešte prázdne byty. Je obava, že v zimných mesiacoch nastane núdza o byty a tiež i ťažkosti v zásobovaní. Toto všetko zlým dojmom pôsobí na ostatné obyvateľstvo.“³⁸¹

Je zaujímavé, že pokiaľ ide o vzťah k židovskej menšine, o súcite, sústrasti, či obavách slovenského obyvateľstva čítame práve v tomto období, teda v čase medzi prijatím spomínaného kódexu a prvými deportáciami Židov.

V posledných marcových dňoch roku 1942, píše sa v prievidskej správe o Židoch z hľadiska politického, „sú Židia dopravovaní do pracovných stredísk, pozorovať u nich zvýšené obavy a priamo strach z toho, aká budúcnosť ich očakáva“. Miestni Židia však neboli jediní, ktorí prípravu na deportácie sledovali s obavami. Podľa rovnakej situačnej správy to malo vplyv aj na čiastku árijského obyvateľstva, u ktorého bolo pozorovať prejavy sústrasti zvlášť pokiaľ išlo o Židovky.³⁸²

380 SNA, 209-752-7.

381 Vestník verejnej správy vnútornej, 1940, vyhlášky 123, 132, 133, citované in KAMENEC, Po stopách tragédie, s. 85.

382 K novelizácii tohto nariadenia došlo v októbri 1940. Ministerstvo školstva a národnej osvety, napríklad, mohlo pokrsteným Židom dať výnimku na návštevu všetkých stupňov škôl, ministerstvo hospodárstva zasa mohlo udeliť výnimku Židom na odborných školách. Pozri KAMENEC, Po stopách tragédie, s. 87.

383 KAMENEC, Po stopách tragédie, s. 89.

372 Snem SR, Tlač 150-299, I. obdobie, 3. a 4. zasadnutie, 1940-1941, b.č., in Holokaust na Slovensku 2, zost. NIŽŇANSKÝ - KAMENEC, dok. 23, Správa ústavnoprávneho výboru z 3. 9. 1940 o vládnom návrhu ústavného zákona, ktorým sa vláda poveruje riešiť židovskú otázku, s. 87.

373 KAMENEC, Po stopách tragédie, s. 91.

374 Slovenský zákonník, 1940, nariadenie 222/1940, Sl. z. Prvým prednostom ÚHÚ bol Augustín Morávek, ktorého neskôr vystriedal L. Paškovič.

375 Slovenský zákonník, 1940, nariadenie 234/1940, Sl. z. Predsedom ÚŽ bol A. Schwarz, od roku 1941 A. Šebestyén.

376 KAMENEC, Po stopách tragédie, s. 97.

377 Tamže, s. 106.

378 Slovenský zákonník, 1941, nariadenie 198/1941, Sl. z.

379 SNA, 209-763-7.

380 SNA, 209-748-3.

381 SNA, 209-773-2.

382 SNA, 209-761-3.

Univerzita Karlova v Praze, Fakulta sociálních věd, Institut mezinárodních studií, Praha 2010.

[dis_prace_klamkova \(cuni.cz\)](#)

HOLOKAUST OKOLO NÁS (ROKY 1938 - 1945 V KULTÚRACH SPOMÍNANIA)

„Slovenský štát bol oficiálne vyhlásený 14. marca 1939, ale už po vyhlásení autonómnej Slovenskej krajiny v októbri 1938 zaviedli do praxe prvé protizidovské opatrenia. Neskôr ich zhrnulo Nariadenie 198 zo dňa 9. septembra 1941 o právnom postavení Židov (známe ako Židovský kódex) a vyvrcholili v deportáciách, ktoré sa začali 25. marca 1942 a dodatočne ich legitimizoval Ústavný zákon 68 zo dňa 15. mája 1942 o vysťahovaní Židov.¹ (...) Podiel na slovenskej časti tragédie má nesporne aj Veľká vojna (1914 - 1918). Zahynulo v nej nemálo vojakov zo Slovenska. Iní sa vrátili ako invalidi. Prinášali si nielen zranené telá, ale aj skúsenosť, že silnejší než biblické „nezabiješ!“ je niekedy príkaz „môžeš“ či dokonca „musíš zabiť!“. A pri hľadaní príčin nesmieme zabúdať na hospodársku krízu, ktorá ožobráčila mnoho rodín a zasiahla aj morálne hodnoty súčasných. Na týchto základoch vyrastali „miestne“ zločiny holokaustu, na ktorých sa podieľali aj slovenskí občania. Začínali nariadeniami, ktoré židov vyradzovali zo spoločnosti, pokračovali úradne legitimizovanými (hoci morálne neakceptovateľnými) väčšími či menšími krádežami židovského majetku. Vyvrcholením týchto procesov bol vyššie spomínaný tzv. Židovský kódex a najmä deportácie. Prvý vlak do nacistického vyhladzovacieho tábora Auschwitz odišiel z Popradu 25. marca 1942 a v rýchlom slede nasledovali ďalšie transporty.“

Editor Peter Salner. Ústav etnológie a sociálnej antropológie SAV, Klemensova 19, Bratislava, 2020 a Marenčin PT, spol. s r. o., Bratislava, 2020

[axis2-2021-09-06-web-39-41.pdf \(uniba.sk\)](#)

[holokaust_ponuka_titulov_UKB_web \(ulib.sk\)](#)

O OSUDE SLOVENSKÝCH ŽIDOV UŽ BOLO ROZHODNUTÉ, NO RODINKA FRIEDMANNOVCOV Z HUMENNÉHO EŠTE NETUŠILA, AKÝ TRAGICKÝ TO BUDE MAŤ DOSAH.

„Celé mesto bolo oblepené plagátmi. Všetky židovské slobodné dievčatá od 16 rokov sa majú prihlásiť na úrade a pôjdu pracovať do Poľska. Mama sa zdráhala, nechcela nás pustiť. Otec však povedal, že je to zákon a aj keď je zlý, treba ho dodržať,“ začína svoj príbeh Edita Grosmanová, manželka nebohého spisovateľa Ladislava Grosmana, ktorý sa pričínal o nakrútenie oscarového filmu Obchod na korze.

Humenské dievčatá sústredili v miestnej škole. Mohli si zobrať osobné veci v 20-kilogramovom balíku. Na prvý pohľad nič nenasvedčovalo, že ich ženú na takmer istú smrť. Vlakom ich odviezli do Popradu. „Boli sme tam od 20. marca. Postupne privádzali dievčatá z Prešova, Trebišova, z celého vtedajšieho východného Slovenska. Na transport bolo treba tisíc duší,“ spomína na udalosti spred 75 rokov pani Grosmanová.

Vlak plný vystrašených dievčat a mladých žien vyrazil z popradskej stanice 25. marca 1942 o 20.20.

Dagmar Teliščáková, Pravda 25.03.2017 11:45

Stefan Zweig
SVET VČERAJŠKA
SPOMIENKY EURÓPANA

Videl som, že všetko uplynulé sa opäť končí, že všetko, čo sme vykonali, vyšlo navnivoč.

Nielen náš vlastný prežitý život, ale aj Európu, našu vlasť, krížom-krážom doničili.

Začínalo sa čosi iné, nové časy, lenže koľkými peklami a očistcami nám treba prejsť, kým sa do nich dostaneme.

Slnko žiarilo plným a silným jasom, keď som kráčal domov. Teraz som si všimol vlastný tieň, tak ako som videl tieň z predchádzajúcej vojny za dnešnou vojnou.

Tento tieň sa odo mňa po celý čas nepohol, vo dne v noci visel nad každou myšlienkou; jeho temné obrysy hádam spočívajú na nejednej stránke tejto knihy

No každý tieň je naostatok predsa len dieťaťom svetla. Len ten, kto prekonal jas a tmu, vojnu a mier, vzostup a pád prežil ozajstný život.

(1942)

Premedia, Bratislava 2014

Ak chceme zistiť, kto vlastne sme, musíme mať odvahu priznať si vlastné zlyhania. Grosman vyvracia mýtus o holubičej povahe Slovákov, ukazuje, že v rozhodujúcom momente sme sa nedokázali vzoprieť zlu a naša zbabelosť mala tragické následky. Dodnes túto jednoduchú pravdu na Slovensku nepočúvame radi.

Martin Šulík

Spravodlivý medzi národmi je ocenenie pre ľudí nežidovského pôvodu, ktorí počas druhej svetovej vojny nasadili svoje vlastné životy, a tak zachránili prenasledovaných Židov pred smrťou.

Ocenení získavajú pamätnú medailu a diplom, ich mená sú vytesané do Múru cti v Záhrade spravodlivých v Yad Vashem /Jad Vašem/ v Jeruzaleme.

Spravodlivý medzi národmi – Príbehy spravodlivých (pribehyspravodlivych.sk)

„Hrdinovia medzi nami“ - Spravodliví medzi národmi (yadvashem.org)

Blanka Bergerová - najväčší biznis môjho života / ÚVOD (blankabergerova.com)

29. „Úkryt“

(Deň)

Lízinka, Trafikantka Remešová, neskôr Mikuláš

TRAFIKANTKA REMEŠOVÁ
(prežehná sa)

Preboha, ako to vyzeráš?

LÍZINKA

Ja nikam nejdem...

TRAFIKANTKA REMEŠOVÁ (*chytí ju za ruku a hľadá skryšiu*)

Skryjem ťa... nie nadtľho. Na deň, na dva... len na tú chvíľu, kým sa preženie búrka...

Než sa vrátim, Lízele, odtiaľto ani krok! Ináč prídeš do nešťastia nielen ty, ale všetci, ktorí to myslíme s tebou dobre. Prídem, keď niečo budem vedieť. Zatiaľ ticho. (Odíde.)

LÍZINKA (*nadvihne veko, objaví sa Mikuláš*)

Čoho som sa dopustila? Aká je moja vina?

Toto je vari úkryt pre človeka? Prečo som prestala byť pre tento svet človekom?

Prečo, preboha, prečo?

Divadlo ASTORKA Korzo '90 ďakuje za podporu:

Rádio Expres

Ticketportal

WLC

Kedy kam

KGB

OZ Gratia

Divadlo ASTORKA Korzo '90 ďakuje za odbornú pomoc a konzultácie:

Viere Kamenickej, ThDr. Mgr. Lucii Hidvéghyovej, PhD.,
Zuzane Dolejšiovej, PhDr. Ing. Milošovi Meričkovi.

Za pomoc ďakujeme aj Oľge Hubovej a Maňovi Hubovi.

Osobitné poďakovanie: Prof. PhDr. Pavlovi Mešťanovi,
DrSc.

Divadlo ASTORKA Korzo '90 je v zriaďovateľskej
pôsobnosti Bratislavského samosprávneho kraja

Riaditeľ.....Vlado ČERNÝ

Umelecký šéf..... Ondrej SPIŠÁK

Scény:

Námestie SNP 33, Bratislava,

Mickiewiczova 2, Bratislava

Poštová adresa:

P. O. Box 241

814 99 Bratislava 1

www.astorka.sk

PREDAJ VSTUPENIEK:

POKLADŇA Divadla ASTORKA Korzo '90

Námestie SNP 33, Bratislava 1

Tel.: +421 544 32 093

E-mail: vstupenky.astorka@gmail.com

Rezervácie a online predaj cez internet:

www.astorka.sk

HROMADNÉ OBJEDNÁVKY:

Tel: +421 918 716 009

E-mail: pokladna@astorka.sk

Poskytujeme zľavu študentom, dôchodcom,
invalidným dôchodcom,
držiteľom karty ISIC, ITIC, Euro 26, SPHERE.

Premiéra v 33. sezóne 2022/2023

Autorské práva na uvádzanie zastupuje DILIA,
divadelní, literární, audiovizuální agentura, z. s.;

Krátkého 143/1, 190 00 Praha 9; www.dilia.cz

Bulletin k inscenácii zostavila Andrea Domeová s použitím
uvedených materiálov.

Foto: Jan Malíř

Grafický dizajn: Juraj Behún

Logotyp Divadla ASTORKA Korzo '90: Milan VESELÝ
(NV Design)